

PENSUM TIL DIPLOMMODUL FOR FAGLIGE LEDERE

Faglig ledelse, evalueringskultur og kvalitetsudvikling

Læsevejledning

Nedenstående liste er et forslag til et relevant pensum for diplommodulet 'Faglig ledelse, evalueringskultur og kvalitetsudvikling'. Listen er inddelt i forslag til primær litteratur og forslag til supplerende litteratur.

På listen optræder en række publikationer, som Børne- og Socialministeriet har bedt Danmarks Evalueringsinstitut (EVA) udarbejde specifikt til formålet om at bidrage til realiseringen af den styrkede pædagogiske læreplan. Disse materialer er udarbejdet i tæt samarbejde med 'Partnerskab for kompetenceudvikling og viden til praksis', som løbende har bidraget til at kvalitetssikre materialerne. Materialerne er markeret med en * på listen nedenfor. Materialerne findes på www.emu.dk/dagtilbud. Der vil løbende blive udviklet materialer vedrørende samtlige elementer af den styrkede læreplan og listerne vil løbende blive opdateret med disse tekster.

På listerne indgår også en række andre relevante artikler, som repræsenterer forskellige perspektiver på udvalgte elementer af det pædagogiske grundlag i den styrkede pædagogiske læreplan.

Materialerne har forskelligt format. Nogle er tekster, der skal læses, mens andre udgøres af konkrete redskaber, som deltagerne skal arbejde med eller gives kendskab til gennem undervisningen. Der optræder også forslag til videoer, som kan inddrages i undervisningen.

FORSLAG TIL PRIMÆR LITTERATUR (322 sider)

LITTERATUR, DER OMHANDLER LÆREPLANEN GENERELT OG ER GRUNDLÆGGENDE FOR DEN GENERELLE FORSTÅELSE		
UDGIVER OG TITEL	SIDEANTAL	BESKRIVELSE
<p>*Børne- og Socialministeriet (2018). <i>Den styrkede pædagogiske læreplan. Rammer og indhold</i></p> <p>Findes på emu Dagtilbud.</p>	58 sider	<p>Publikationen beskriver indholdet i den fælles pædagogiske læreplan for dagtilbud og rammerne for de lokale læreplaner, hvert dagtilbud skal udarbejde. Den indeholder blandt andet læreplanens pædagogiske grundlag og beskrivelser af og mål for de seks læreplanstemaer.</p> <p>Den henvender sig til ledelse og personale i dagtilbud, kommunale forvaltninger, pædagogiske konsulenter og andre, der arbejder med pædagogik i dagtilbud.</p> <p>Publikationen samler alle bestemmelser og bemærkninger om læreplanen fra hhv. Dagtilbudsloven og Bekendtgørelse om den pædagogiske læreplan.</p>
<p>Danmarks Evalueringsinstitut og Børne- og Socialministeriet (2018). <i>Redskab til selvevaluering</i></p> <p>Findes på emu Dagtilbud.</p>	22 sider	<p>Publikationen er et grundlæggende redskab til at realisere den styrkede pædagogiske læreplan i et dagtilbud. Den giver en ramme for struktureret dialog og systematisk analyse af et dagtilbuds pædagogiske praksis inden for ni vigtige områder af den styrkede pædagogiske læreplan. Redskabet er målrettet ledelse og personale i dagtilbud.</p> <p>Med redskabet i hånden kan man se kritisk og konstruktivt på sin egen pædagogiske praksis ift. centrale begreber fra læreplanen, fx forældresamarbejde, det brede læringsbegreb, børn i udsatte positioner mv. Ved udvælgelse af redskabets enkelte temaer, vil de relatere sig til de samme pejlemærker.</p> <p>(Til undervisningen udvælger underviser ca. fem ud af materialets ni tematikker, som kursister skal læse og arbejde med i undervisningen. Obligatorisk læsning er 1) indledning, 2) de fire udvalgte temaer og 3) handleplansskema).</p>

LITTERATUR, DER OMHANDLER ELEMENTER VED LÆREPLANEN			
UDGIVER OG TITEL	SIDEANTAL	BESKRIVELSE	PEJLEMÆRKER
Andersen, P. Ø. (2014). Dokumentation og læring. I: Ahrenkiel, A. m.fl. (red.) <i>Læring i daginstitutioner – et erobningsforsøg</i> (s. 85-99). Dafolo	16 sider	Kapitlet omhandler dokumentation og læring og inddrager internationale, nationale og lokale sammenhænge til at belyse tendenserne inden for såvel det politiske som det pædagogiske område. Der argumenteres for, at læringsbegrebet er komplekst og for, at dokumentation bør betragtes som et analytisk og selvrefleksivt projekt.	Bred læringsforståelse, så børn støttes i at udvikle både sociale, personlige, kropslige og kognitive evner og færdigheder, herunder inden for og på tværs af de seks læreplanstemaer. Evalueringskultur: En løbende og systematisk beskrivelse (fx foto, observationer mv.), vurdering og analyse af sammenhængen mellem det pædagogiske læringsmiljø og børnenes trivsel, læring, udvikling og dannelse.
Baumann, A. & Nielsen M. G. (2015). Professionsetik og etiske dilemmaer i pædagogers praksis fra nul – til femårige. I: Kornerup, I. og Næsby, T. (red.), <i>Kvalitet i dagtilbud – grundbog til dagtilbudspædagogik</i> (s. 233-250). Dafolo	18 sider	Kapitlet anvender cases, der tager udgangspunkt i forskellige situationer og interaktioner i dagtilbud, der kobler sig til det pædagogiske læringsmiljø og ledelsen heraf. Disse bruges som eksempler på, hvordan det etiske grundlag for pædagoger kan bruges til at håndtere etiske dilemmaer i pædagogisk praksis. Kapitlet kan anvendes som et analyseredskab. Der sættes fokus på, hvad der karakteriserer pædagogprofessionen, og hvorfor professioner skal have et nedskrevet etisk grundlag med henblik på at understøtte refleksioner og fagligt begrundede valg.	Faglig pædagogisk ledelse med fokus på at lede og udvikle pædagogisk praksis i dagtilbuddet ved at understøtte refleksioner og fagligt begrundede valg. Forskellige elementer i et pædagogisk læringsmiljø og samspillet mellem dem.
Elbæk, S., Høegh, T. & Lillelund, F. (2018).	12 sider	En evaluerende pædagogisk praksis med henblik på udvikling af gode læringsmiljøer handler om fortløbende og systematisk beskrivelse (fx	Evalueringskultur: En løbende og systematisk

<p>Pædagogisk dokumentation af æstetiske processer. I: Mortensen, T. H. & Næsby, T. (red.), <i>Den styrkede pædagogiske læreplan. Grundbog til dagtilbudspædagogik.</i> Dafolo</p>		<p>foto, observationer, processer og forskellige former for dokumentation.), vurdering og analyse af og refleksioner over sammenhængen mellem det pædagogiske læringsmiljø og børnenes trivsel, læring og udvikling. Dette kapitel sætter fokus evaluering og pædagogisk dokumentation.</p>	<p>beskrivelse (fx foto, observationer mv.), vurdering og analyse af sammenhængen mellem det pædagogiske læringsmiljø og børnenes trivsel, læring, udvikling og dannelse.</p>
<p>Danmarks Evalueringsinstitut (2018). <i>Forskningsskottlægning: Evaluerende pædagogisk praksis.</i> Findes på emu Dagtilbud.</p>	<p>90 sider</p>	<p>Kortlægning af de seneste ti års forskning gennem 42 udvalgte studier om evaluering og dokumentation i dagtilbud fra Skandinavien og en række andre lande.</p>	<p>Evalueringskultur: En løbende og systematisk beskrivelse (fx foto, observationer mv.), vurdering og analyse af sammenhængen mellem det pædagogiske læringsmiljø og børnenes trivsel, læring, udvikling og dannelse.</p>
<p>Danmarks Evalueringsinstitut og Børne- og Socialministeriet (2018). <i>Redskab til forankringsproces</i> Findes på emu Dagtilbud.</p>	<p>12 sider</p>	<p>Forankringsunderstøttende redskab, som beskriver seks konkrete tilgange til at skabe en varig forankring af de lokale forandringer i realiseringen af den styrkede pædagogiske læreplan.</p>	<p>Faglig pædagogisk ledelse med fokus på at lede og udvikle pædagogisk praksis i dagtilbuddet ved at understøtte refleksioner og fagligt begrundende valg.</p>
<p>Krogstrup, H. K. (2018). Er vi forberedte når evidensbølgen klinger af? I: Tøfting, L. & Rod, M. H. (red.), <i>Bedre begrundet praksis – velfærdsudvikling efter evidensbølgen</i> (s. 33-</p>	<p>18 sider</p>	<p>Teksten beskriver evalueringens historiske udvikling gennem fire evalueringebølger. Det drøftes, hvordan forestillingerne om, hvordan praksis bedst begrundes og legitimeres, løbende ændrer sig. Der gives et bud på en femte evalueringebølge, hvor fokus rettes mod evalueringer, som er kontekstforankrede og situationelle. Teksten giver en overordnet forståelse af opbygningen af en evalueringsskapacitet, som et nødvendigt grundlag for at håndtere nye</p>	<p>Evalueringskultur: En løbende og systematisk beskrivelse (fx foto, observationer mv.), vurdering og analyse af sammenhængen mellem det pædagogiske læringsmiljø og</p>

50). Samfundslitteratur		evaluerings- og dokumentationskrav.	børnenes trivsel, læring, udvikling og dannelse.
Lekhal, R. m.fl. (2017). <i>Betydningen af kvalitet i dagtilbud</i> (s. 9-23 + 51-64). Dafolo	29 sider	I de udvalgte kapitler diskuteres, hvordan man kan forstå kvalitetsbegrebet i dagtilbud, og der opsummeres på de anbefalinger og konklusioner, det er muligt at udlede af den aktuelle viden internationalt og i Norden. Der sættes fokus på pædagogiske praksisser og den potentielt forebyggende betydning som høj kvalitet i dagtilbud kan have for børns udvikling og psykiske helbred. Den første del er overordnet omkring kvalitet i dagtilbud. I den sidste del gives der anbefalinger til, hvordan en hensigtsmæssig pædagogisk praksis ser ud og kan udformes i det enkelte dagtilbud, og hvordan dagtilbuddet kan benyttes som forebyggende instans for børn i udsatte positioner.	At alle børn er en del af læringsmiljøet uanset forudsætninger, herunder børn i udsatte positioner. Forskellige elementer i et pædagogisk læringsmiljø og samspillet mellem dem.
Nordahl, T. & Hansen, L. S. (2016). <i>Datainformeret forbedringsarbejde i dagtilbud</i> (s. 5-24). Dafolo	19 sider	Kapitlet beskriver en databaseret dagtilbudskultur. Det subjektive skøn som en alternativ kortlægning kan tjene som grundlag for forbedringer af praksis. Dét beskriver kapitlet også og giver eksempler på. Samtidig behandler kapitlet, hvordan data i dagtilbud kan anvendes til at forbedre både den pædagogiske praksis og børns læringsudbytte og trivsel.	Faglig pædagogisk ledelse med fokus på at lede og udvikle pædagogisk praksis i dagtilbuddet ved at understøtte refleksioner og fagligt begrundede valg. Bred læringsforståelse, så børn støttes i at udvikle både sociale, personlige, kropslige og kognitive evner og færdigheder, herunder inden for og på tværs af de seks læreplanstemaer.
Næsby, T. (2018). Datainformeret praksisudvikling og	12 sider	I artiklen beskrives værktøjer til at træffe meningsfulde valg af indsatsområder og for tilrettelæggelsen samt indsamlingen af data til evaluering af læringsmiljøet i dagtilbud, der retter et eksternt blik på	Evalueringskultur: En løbende og systematisk beskrivelse (fx foto,

<p>udvikling af evalueringskultur. I: Mortensen, T. H. & Næsby, T. (red.), <i>Den styrkede pædagogiske læreplan. Grundbog til dagtilbudspædagogik.</i> Dafolo</p>		<p>kvaliteten og producerer et forskningsbaseret grundlag for evaluering, dokumentation og praksisudvikling.</p>	<p>observationer mv.), vurdering og analyse af sammenhængen mellem det pædagogiske læringsmiljø og børnenes trivsel, læring, udvikling og dannelse.</p>
<p>Togsverd, L. (2018). Læreplaner på et pædagogisk grundlag. I: Mortensen, T. H. & Næsby, T. (red.), <i>Den styrkede pædagogiske læreplan. Grundbog til dagtilbudspædagogik.</i> Dafolo</p>	<p>12 sider</p>	<p>Med udgangspunkt i det pædagogiske grundlag for den styrkede pædagogiske læreplan udfolder kapitlet et begreb om pædagogik som en praksis, der foregår i alle handlinger, valg, samspil og processer i daginstitutionens hverdagsliv. Kapitlet inddrager to praksisfortællinger, der undersøges og diskuteres med det pædagogiske grundlag som målestok. Dermed bliver det eksemplarisk for, hvordan man kan udvikle en evalueringskultur, der både er meningsfuld og knytter sig til det, der formuleres som pædagogisk ønskværdigt.</p>	<p>Bred læringsforståelse, så børn støttes i at udvikle både sociale, personlige, kropslige og kognitive evner og færdigheder, herunder inden for og på tværs af de seks læreplanstemaer.</p> <p>Evalueringskultur: En løbende og systematisk beskrivelse (fx foto, observationer mv.), vurdering og analyse af sammenhængen mellem det pædagogiske læringsmiljø og børnenes trivsel, læring, udvikling og dannelse.</p>
<p>Togsverd, L. (2016). Når pædagogik skal gøres op i "kvalitet". <i>VERA</i> (årgang juni 2016, hæfte 75)</p>	<p>4 sider</p>	<p>Artiklen beskriver udfordringer knyttet til at måle kvalitet i daginstitutionens regi. Artiklen behandler skismaet mellem kommuners forpligtelse til at dokumentere faglige indsatser kvantitativt og den pædagogiske praksis, der ikke altid lader sig indfange og dokumentere kvantitativt.</p>	<p>Evalueringskultur: En løbende og systematisk beskrivelse (fx foto, observationer, mv.), vurdering og analyse af sammenhængen mellem det</p>

			pædagogiske læringsmiljø og børnenes trivsel, læring, udvikling og dannelse.
--	--	--	--

ØVELSEMATERIALE

MATERIALE, SOM UNDERVISER SKAL SIKRE, AT DE STUDERENDE HAR KENDSKAB TIL, SAMT, HVIS RELEVANT, LADE DE STUDERENDE ARBEJDE MED MELLEMLUNDERSVNINGSGANGENE. UNDERVISER SKAL M.A.O. BLOT HENVISE TIL DETTE. DER ER IKKE KRAV OM, AT DET SKAL LÆSES.

UDGIVER OG TITEL	BESKRIVELSE
Danmarks Evalueringsinstitut og Børne- og Socialministeriet (2018) Findes på emu Dagtilbud .	Udvalgte materialer om de to temaer 'samspil og relationer' (hvv. 'Kort om' og 'I dybden med', speed drawing (film), dialogkort og materiale om inspiration til procesforløb) samt 'evaluerende pædagogisk praksis' ('Kort om', speed drawing (film), dialogkort og plakat).

FORSLAG TIL SUPPLERENDE LITTERATUR

LITTERATUR, DER OMHANDLER ELEMENTER VED LÆREPLANEN			
UDGIVER & TITEL	SIDEANTAL	BESKRIVELSE	PEJLEMÆRKER
Elverkilde, S. (2017). <i>Ledelse af kvalitet i pædagogisk praksis</i> (kapitel 4, 6, 7 og 8). Dafolo	61 sider	Bogens kapitler giver inspiration og konkrete redskaber til, hvordan man ledelsesmæssigt kan styrke kvaliteten i pædagogisk praksis i dagtilbud. Kapitel 4: Fokus på den forskningsmæssige evidens for de fagprofessionelles rolle i arbejdet med at skabe høj kvalitet i praksis. Kapitel 6: Måden, hvorpå de fagprofessionelle omsætter deres faglighed. Kapitel 7: De kvaliteter, som forskningen viser skal præge læringsrelationen for at have størst effekt på børnenes udvikling, læring og trivsel. Kapitel 8: Den organisatoriske rammesætning af Synlig Læring, og hvordan dette kan bidrage til og forstærke arbejdet med at skabe pædagogisk høj kvalitet.	Strukturelle rammer (fysiske rammer, organisering af tid og personaleressourcer, normering mv.). Processuelle forhold (kvalitet i interaktioner mellem børnene, mellem personale og barn/børn, forældre, dagens rytme mv.).
EVA (2017). <i>Organisering af godt læringsmiljø i dagtilbud</i> . Findes på emu Dagtilbud .	Video, ca. 3 min.	Videoen på cirka 3 minutter giver en kort introduktion til samt et visuelt overblik over, hvilke elementer man skal være opmærksom på, når man skal skabe gode læringsmiljøer for børn i dagtilbud.	Forskellige elementer i et pædagogisk læringsmiljø og samspillet mellem dem.
EVA (2017). <i>Organisering af et godt læringsmiljø i dagtilbud – inspirationsmateriale</i> . Ministeriet for Børn, Undervisning og Ligestilling Findes på emu Dagtilbud .	6 sider	Få inspiration til, hvordan I som daglige ledere og personale i et dagtilbud kan organisere de strukturer, I har indflydelse på. Materialet sætter spot på fem temaer, som er eksempler på strukturelle forhold, I kan overveje, når I skal organisere et godt og trygt læringsmiljø for børnene i jeres dagtilbud.	Forskellige elementer i et pædagogisk læringsmiljø og samspillet mellem dem. Faglig pædagogisk ledelse med fokus på at lede og udvikle pædagogisk praksis i

			dagtilbuddet ved at understøtte refleksioner og fagligt begrundede valg.
Hargreaves, A. & Fullan, M. (2017). <i>Professionel kapital. En forandring af undervisningen på alle skoler</i> (s. 103-128 + 129-173). Dafolo	73 sider	Bogen tager afsæt i skoleområdet, men pointerne er brede og taler ind i udfordringer og udviklingstendenser i mange forskellige sektorer, herunder dagtilbudsområdet. Sigtet med bogen er at gøre op med fejlslagne reformer og hurtige lappeløsninger ved i stedet at investere tid og ressourcer på at udvikle organisationernes samlede professionelle kapital med et fremadrettet sigte. Professionel kapital handler om udvikling af tre indbyrdes forbundne delkapitaler: human kapital, social kapital og beslutningskapital (det sidste indebærer koordineret praksis og styrket kollektivt baseret dømmekraft).	Samarbejde: Tværfagligt samarbejde, inddragelse af lokalsamfundet og sammenhæng i børnenes liv. Evalueringkultur: En løbende og systematisk beskrivelse (fx foto, observationer mv.), vurdering og analyse af sammenhængen mellem det pædagogiske læringsmiljø og børnenes trivsel, læring, udvikling og dannelse.
Nordahl, T. & Hansen, L. S. (2016). <i>Datainformeret forbedringsarbejde i dagtilbud</i> (s. 24-82). Dafolo	58 sider	Kapitlerne handler om de centrale elementer, aspekter og krav, der er i spil når data anvendes systematisk til at udvikle kvaliteten i dagtilbud ved at understøtte refleksioner og fagligt begrundede valg med henblik på at støtte børns læring og trivsel bedst muligt. Kapitlerne behandler faserne: indsamling og læsning af data, analyse af data samt implementering og evaluering af data.	Faglig pædagogisk ledelse med fokus på at lede og udvikle pædagogisk praksis i dagtilbuddet ved at understøtte refleksioner og fagligt begrundede valg. Bred læringsforståelse, så børn støttes i at

			udvikle både sociale, personlige, kropslige og kognitive evner og færdigheder, herunder inden for og på tværs af de seks læreplanstemaer.
Qvortrup, A. m.fl. (2016). Professionelle læringsfællesskaber i daginstitutionsregi. I: Albrechtsen, T. R. S. (red.) <i>Professionelle læringsfællesskaber og fagdidaktisk viden</i> . Dafolo	13 sider	Sætter fokus på, hvordan professionelle læringsfællesskaber kan forstås, ledes og udvikles på daginstitutionsområdet. Rammen om det hentes i den internationale forskning om professionelle læringsfællesskaber og diskuteres og udvikles med udgangspunkt i et studie af professionelle læringsfællesskaber i tre daginstitutioner i Odense Kommune.	<p>Evalueringskultur: En løbende og systematisk beskrivelse (fx foto, observationer mv.), vurdering og analyse af sammenhængen mellem det pædagogiske læringsmiljø og børnenes trivsel, læring, udvikling og dannelse.</p> <p>Forskellige elementer i et pædagogisk læringsmiljø og samspillet mellem dem.</p>
Voxted, S. (2016). <i>Faglig ledelse i offentlige organisationer</i> (s. 71-82 + 109-115). Hans Reitzels Forlag	17 sider	Bogen bygger på en empirisk undersøgelse af ledelse i dagtilbud og munder ud i formuleringen af 10 karakteristika og krav til en faglig ledelse. De udvalgte kapitler sætter dels fokus på, hvordan den faglige leder kan arbejde med at oversætte og omsætte organisatoriske mål til faglige løsninger, dels på sammenhængen mellem faglig ledelse og krav om dokumentation og kvalitetsstyring.	Faglig pædagogisk ledelse med fokus på at lede og udvikle pædagogisk praksis i dagtilbuddet ved at understøtte refleksioner og fagligt begrundede valg.